

Jakub Michalik*

Badania archeologiczne w kościele pw. Imienia Najświętszej Marii Panny w Szczuczynie – sezon 2020

Abstract

Michalik J. 2020. Archaeological research in the church of the Name of the Blessed Virgin Mary in Szczuczyn – season 2020. *Raport 15*, 219-227

The article describes the archaeological works carried out in February 2020 in the crypts of the church of the Name of the Blessed Virgin Mary in Szczuczyn (Podlaskie Voivodeship). Works in the crypts in Szczuczyn had been carried out since 2013, however in this case the main aim of the work was to collect botanical samples to analyse the vegetation that was used in the early modern funeral rite. An important element during the work was the proper selection of places from which botanical samples were to be taken, as well as marking the samples and their further segregation. To this end, it was decided to prepare a common sampling system for all the burials.

Keywords: Szczuczyn, the Church of the Name of the Blessed Virgin Mary, archaeobotany, botanical samples

■ WSTĘP

Szczuczyn jest dzisiaj niewielką miejscowością w powiecie grajewskim w województwie podlaskim (Ryc. 1), jednak dawniej był to bardzo ważny punkt na mapie Rzeczypospolitej. Do dzisiaj panoramę tego miasta zdobi założenie klasztorne zakonu Pijarów i kościół pw. Imienia Najświętszej Marii Panny. Klasztor pijarów powstał w latach 1697–1700, a zakonników sprowadził sam założyciel miasta – podkanclerzy litewski Stanisław Antoni Szczuka. Dopiero w 1701 roku, po zakończeniu budowy klasztoru, w Szczuczynie rozpoczęto budowę murowanego kościoła pw. Imienia NMP (Ryc. 2). Świątynia jest nieorientowana, prezbiterium znajduje się od strony południowej (Dudziński *et al.* 2013, 11, 12).

Prace prowadzone w ostatnich latach w kryptach pod prezbiterium kościoła miały na celu uporządkowanie i inwentaryzację znajdujących się tam pochówków. Szczuczynskie krypty były na długo jeszcze przed badaniami archeologicznymi częstym celem wizyt miejscowej ludności, poszukiwaczy skarbów czy mocnych wróż. Takie wizyty powodowały zmiany mikroklimatu

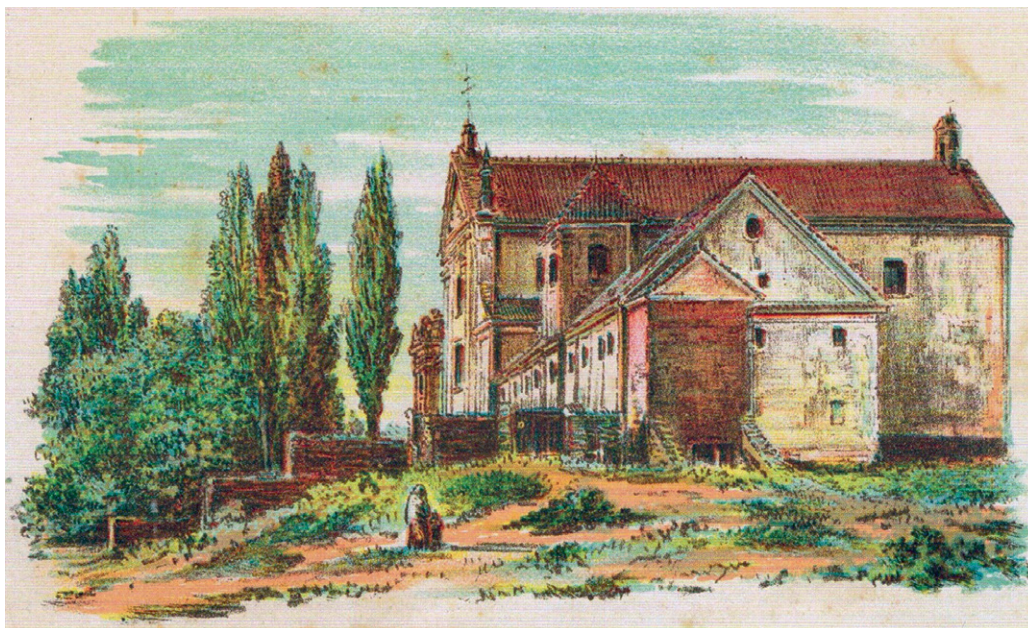

Ryc. 1. Szczuczyn, pow. grajewski, woj. podlaskie. Lokalizacja na mapie Polski (oprac. J. Michalik)

Fig. 1. Szczuczyn, Grajewo district, podlaskie voivodeship. Location on the map of Poland (prepared by J. Michalik)

* <https://orcid.org/0000-0002-7495-2528>,

Institut Archeologii. Wydział Nauk Historycznych. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, e-mail: michalik@doktorant.umk.pl

Ryc. 2. Ilustracja kompleksu klasztorno-kościelnego w Szczuczynie z 1907 roku, autorstwa L. Barskiego (Bazewicz 1907)

Fig. 2. Illustration depicting the monastery and church complex in Szczuczyn from 1907, by L. Barski (Bazewicz 1907)

w kryptach, co przyspieszało degradację zarówno zmumifikowanych ciał, jak i elementów wyposażenia grobowego (Ryc. 3). Część trumien była otwierana, przestawiana czy wywracana, co powodowało wymieszanie się ich zawartości, czy też wyrzucenie i wdeptanie w piaszczyste klepisko krypty. Przez trzy sezony badawcze (2012–2014) udało się uporządkować krypty pod prezbiterium (Grupa 2012; Dudziński *et al.* 2013), a pozyskana wiedza i materiał były podstawą do napisania już czterech monografii oraz licznych wystąpień na konferencjach oraz kilku prac magisterskich i jednej dysertacji doktorskiej (Grupa 2012, 109–125; Dudziński *et al.* 2013, 9–20; Nowak, Wojciechowska 2013, 21–30; Przymorska-Sztuczka, Majorek 2013, 31–40; Grupa, Grupa 2013, 41–52; Nowak, Przymorska-Sztuczka 2013, 53–67; Majorek, Grupa 2013, 69–81; Kozłowski, Krajewska 2013, 83–98; Grupa *et al.* 2013, 99–108; Grupa *et al.* 2014;

Ryc. 3. Widok na część główną (A) krypty wschodniej przed pracami porządkowymi (fot. M. Majorek)

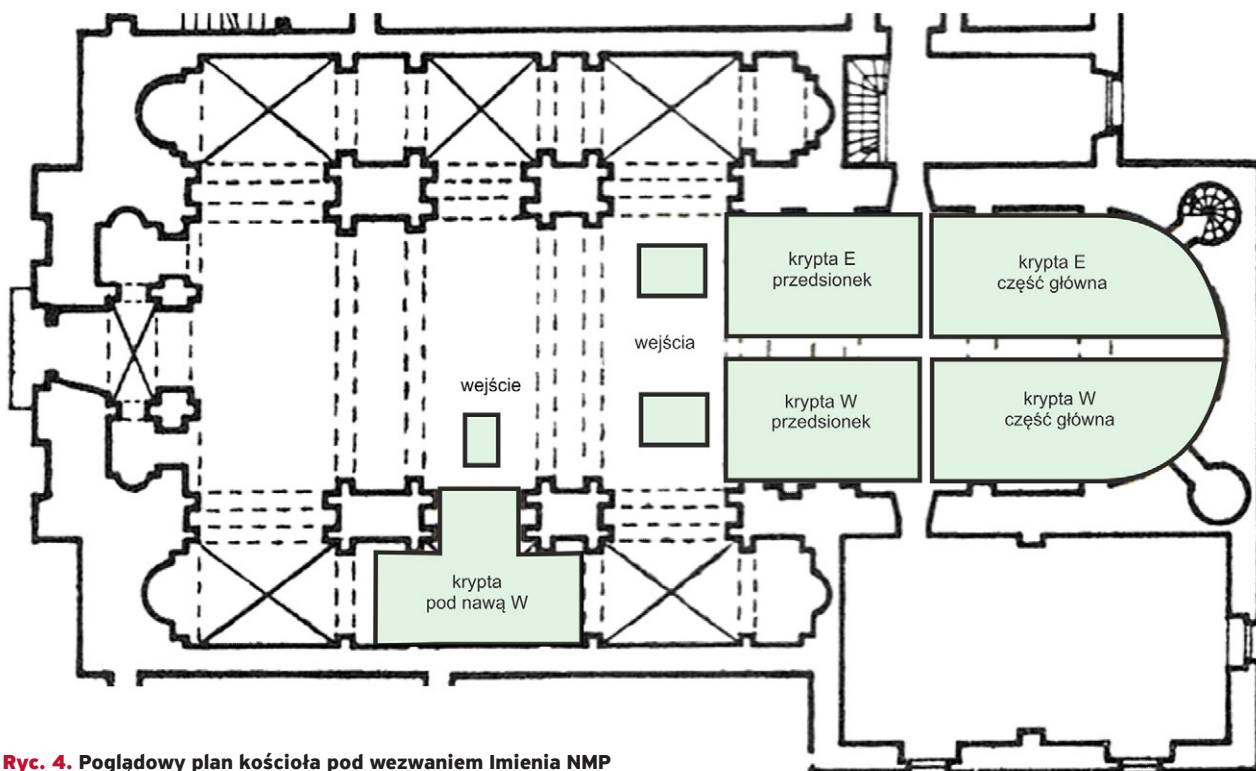
Fig. 3. View of the main part (A) of the eastern crypt before the cleaning works (photo by M. Majorek)

Dudziński *et al.* 2015; Dudziński *et al.* 2017; Kulesz 2019, 155–168; Majorek 2019). Kolejna krypta znajdująca się pod nawą zachodnią, została znaleziona dopiero w 2014 roku. Pomocnymi wskazówkami pozwalającymi na jej zlokalizowanie były znalezione otwory wentylacyjne w ścianie zachodniej kościoła, jak również analiza dostępnych materiałów źródłowych oraz informacje pozyskane od mieszkańców miasta (Grupa *et al.* 2014, 194). Prace porządkowo-inwentaryzacyjne zostały w niej przeprowadzone w latach 2014 i 2018 (Grupa *et al.* 2014).

■ BADANIA SZCZUCZYŃSKICH KRYPT W 2020 ROKU

W lutym 2020 roku w szczuczynskich kryptach przeprowadzono kolejny etap badań archeologicznych. Głównym celem było pozyskanie prób botanicznych z wnętrza trumien, jak i z samych krypt. Należy zwrócić uwagę, że tegoroczne badania odbyły się z inicjatywy i przy współpracy naukowców z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytetu Gdańskiego. Prace archeologiczne w kryptach przeprowadzili studenci i doktoranci z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu pod kierownictwem dr hab. Małgorzaty Grupy, prof. UMK. Z kolei wykonaniem analiz pozyskanych makroszczątków zajmie się zespół z Pracowni Paleoekologii i Archeobotaniki Uniwersytetu Gdańskiego, zaś analizy palinologiczne i gatunkowe drewna z trumien zostaną przeprowadzone w Instytucie Archeologii UMK. Wraz z pobieraniem prób botanicznych przeprowadzano także obserwacje postępujących, niestety, zmian stanu zachowania zmumifikowanych ciał i wyposażenia pochówków.

Ryc. 4. Poglądowy plan kościoła pod wezwaniem Imienia NMP w Szczuczynie z zaznaczonymi kryptami (oprac. T. Dudziński)

Fig. 4. An outline plan of the Church of the Name of the Blessed Virgin Mary in Szczuczyn with marked crypts (prepared by T. Dudziński)

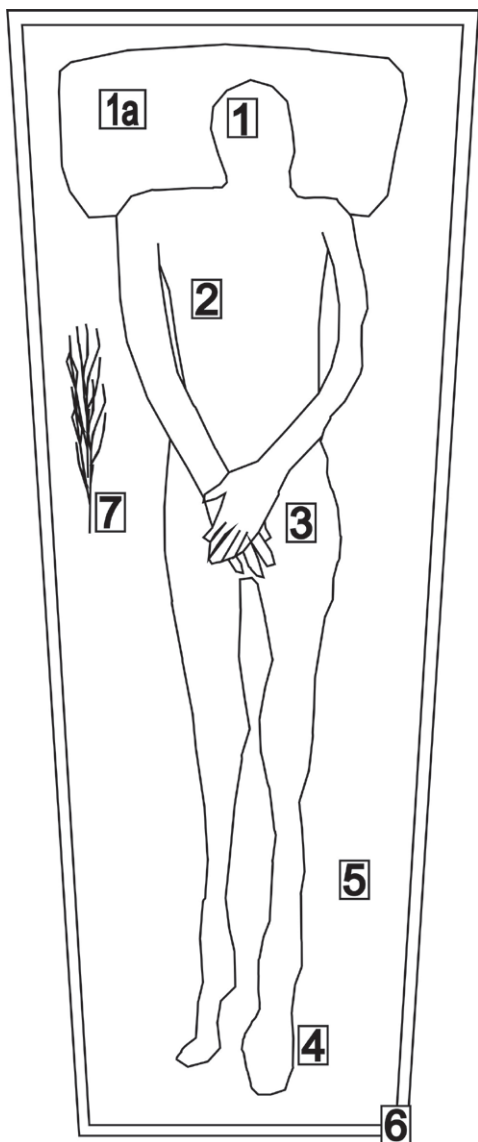
Podczas prac dokonano także dodatkowych obserwacji i pomiarów antropologicznych, które przeprowadził dr hab. Tomasz Kozłowski, prof. UMK z Katedry Archeologii Środowiskowej i Paleoekologii Człowieka w Instytucie Archeologii UMK. Zaś uzupełniającą kwerendę źródłową przeprowadzili dr hab. Wiesław Nowosad, prof. UMK z Instytutu Historii i Archiwistyki UMK, i dr Tomasz Dudziński z Grajewskiego Centrum Kultury. Należy także nadmienić, że badania nie doszłyby do skutku bez pomocy ks. Jacka Majkowskiego, proboszcza parafii szczuczynskiej, który udostępnił kryptę kościoła zespołowi archeologicznemu, i znacznej przychylności lokalnych władz samorządowych.

Badaniami uzupełniającymi zostały objęte wszystkie trzy dotychczas odkryte krypty. Dwie duże krypty z przedsionkami znajdujące się pod prezbiterium kościoła oraz trzecia T-kształtna i znacznie mniejsza zlokalizowana pod nawą zachodnią (Ryc. 4). By utrzymać porządek oraz umożliwić porównanie wyników kolejnych analiz z wcześniejszymi obserwacjami podczas pobierania prób zachowano dotychczasową formę numeracji trumien, przyjętą przez badaczy od początku prowadzenia prac archeologicznych w kryptach szczuczynskich. Krypty pod prezbiterium zostały oznaczone jako wschodnia i zachodnia. Każda z nich składa się z dwóch pomieszczeń, w których składano trumny z ciałami

– „części głównej” (oznaczonej literą „A”) oraz „przedsionka” (oznaczonego literą B) (Nowak, Wojciechowska 2013, 25). Krypta znajdująca się pod nawą zachodnią zawiera tylko jedno, T-kształtne pomieszczenie, więc pobrane próby znakowano wspólnym mianownikiem „Nawa W”.

■ METODYKA POBIERANIA PRÓB

Odpowiednie wyselekcjonowanie próby i dokładna dokumentacja miejsca pobrania nie może być wykonywana w pośpiechu, bez przygotowanego planu, gdyż ewentualna pomyłka zaburzyłaby wyniki analiz. Dlatego też zdecydowano, by zastosować unifikację znakowania i opisu zebranych już prób botanicznych. Ujednolicenie znakowania polegało na tym, że trumna została „podzielona” na określone „strefy”, w których mogły występować różne rodzaje mikro- lub makroszczątków botanicznych. Każdy numer próby odpowiadał „strefie”, z której zostały one pobrane (Ryc. 5). Według przyjętego wzorca nr 1 odpowiadał próbie botanicznej pobranej z okolic głowy, a nr 1a – wypełnikowi poduszki pod głową. Kolejno nr 2 odpowiadał okolicom klatki piersiowej i ramion, nr 3 – okolicom dłoni i miednicy, a nr 4 – kończynom dolnym. Wypełnieniu materaca (o ile taki występował) odpowiadała próba nr 5, a najliczniejsza, nr 6 przeznaczona była na próbę drewna z trumny. W przypadku występowania znacznie większej ilości szczątków botanicznych, jak na przykład często składane bukiety kwiatów, stosowano wyższą numerację – od nr 7 w górę,

Ryc. 5. Wzór numeracji prób botanicznych naniesionych na pochówek w trumnie: (1) próba botaniczna pobrana z okolic głowy; (1a) wypełnienie poduszki pod głową; (2) okolice klatki piersiowej i ramion; (3) okolice dłoni i miednicy; (4) kończyny dolne; (5) wypełnienie materaca; (6) próbe drewna z trumny; (7+) niestandardowe próby (bukiety kwiatów, skupiska roślin itp.) (oprac. J. Michalik)

Fig. 5. The numbering model of botanical samples applied to the coffin burial: (1) botanical sample taken from the head area; (1a) head pillow filling; (2) the area of the chest and arms; (3) the area of the hands and pelvis; (4) lower limbs; (5) mattress filling; (6) coffin wood sample; (7+) non-standard samples (flower bouquets, plant clusters, etc.) (prepared by J. Michalik)

uwzględniając w dzienniku polowym i inwentarzu miejsce pobrania próby i – jeśli było to możliwe – interpretację pierwotnego elementu jej pochodzenia (np. bukiet kwiatów, wianek).

Efektom zastosowania takiej metody jest ułatwienie segregacji i zwiększenie późniejszych możliwości analizy interpretacyjnej pobranych prób botanicznych, gdyż przykładowo wszystkie pobrane z wypełniska poduszki miały numer 1a, a próby drewna – nr 6. Każdorazowo zapisywano także wspomnianą wcześniej lokalizację odnoszącą się do krypty, jak i samego pochówku, co w połączeniu pozwala dokładnie dopasować próbę do konkretnego miejsca jej pobrania. Przykładowo próba pobrana z wypełniska poduszki trumny nr 2 w części głównej krypty zachodniej oznaczona jest jako WA/2/1A, gdzie odpowiednio WA to „część główna” krypty zachodniej; 2 to nr trumny; 1A numer próby.

Oczywiście próby botaniczne nie były w każdym przypadku pobierane z wszystkich „stref”. Ich dobór był zależny od decyzji osoby je pobierającej i sytuacji zastanej in situ. Jednym z głównych wyznaczników przy podejmowaniu decyzji były różnice w rozmiarach trumien. W kryptach były składane zarówno trumny dorosłych, jak i dzieci, tym samym występowały

Ryc. 6. Przykładowy pochówek dorosłego z zaznaczonymi miejscami pobrania prób botanicznych (fot. J. Michalik)

Fig. 6. Example burial of an adult with marked botanical sampling points (photo by J. Michalik)

Ryc. 7. Przykładowy pochówek dziecka z zaznaczonymi miejscami pobrania prób botanicznych (fot. J. Michalik)

Fig. 7. Example burial of a child with marked botanical sampling points (photo by J. Michalik)

Ryc. 8. Przykład zaburzenia układu pochówków spowodowane przetrzucaniem z mumifikowanych ciał do innych trumien (fot. J. Michalik)

Fig. 8. Example of burial order disturbance caused by moving mummified bodies to other coffins (photo by J. Michalik)

znaczące różnice w liczbie miejsc w trumnie, z których można było pobrać próby botaniczne. Przykładem może być porównanie trumny z pochowaną osobą dorosłą (Ryc. 6), z której pobrano aż 7 prób, z trumną dziecięcą (Ryc. 7), z której pobrano jedynie 4 próby. Znaczące różnice zachodziły również w objętościach pobranego materiału – jedna próba botaniczna z trumny osoby dorosłej może odpowiadać całemu roślinnemu wypełnisku z trumny dziecięcej.

Ryc. 9. Jedna z trumien służących jako ossuarium na szczątki ludzkie i wypełniska trumien (fot. J. Michalik)

Fig. 9. One of the coffins used as an ossuary for human remains and the coffin fills (photo by J. Michalik)

Nie zawsze było możliwe zastosowanie opisanej metody, zdarzały się także przypadki zupełnie zaburzonej struktury pochówku w trumnie przez jego przemieszczanie lub jego brak (puste trumny). Często problemem przy pobieraniu prób w kryptach kościoła w Szczuczynie był fakt wtórnego przemieszczenia pierwotnej zawartości trumien. Niekiedy trumny były puste, często porozbijane na kawałki, a ich zawartość wdeptana w klepisko krypty. Zdarzały się również przypadki, w których odkrywano z mumifikowane kończyny lub nawet całe ciała, które przetrzucano do innych trumien (Ryc. 8). Była to kolejna przyczyna wpływająca na decyzję odnośnie poboru próbek i ich przydatności w zakresie możliwości ich późniejszej interpretacji.

Podczas wcześniejszych prac inwentaryzacyjno-porządkowych porozrzucane po kryptach kości i inne elementy wypełniska trumien zostały zebrane i złożone w pustych trumnach (Ryc. 9) lub specjalnie przygotowanych ossuariach. Z takich miejsc nie były zbierane próby botaniczne inne niż próby drewna z trumien lub mikro- i makroszczątków roślinnych ogólnie dla całej trumny, gdyż niemożliwe było określenie ich pierwotnej lokalizacji według przyjętej metody znaczenia prób.

Często powodowało to występowanie przerw w numeracji prób, co może dawać poczucie niepełnych zbiorów prób z danych pochówków u osób niezaznajomionych z opisywaną metodą. Dlatego ważne również było zaznaczenie miejsca pobrania wszystkich prób z danej trumny podczas dokumentacji fotograficznej i opisowej w dzienniku polowym i inwentarzu.

Prócz prób pochodzących z trumien, pobrane zostały także próby piasku z poszczególnych krypt w celu przeprowadzenia analizy pyłkowej. Obecność wysokiej koncentracji danego pyłku w klepisku krypty może sugerować, że mógł się on dostać m.in. przez otwór wentylacyjny i osiadać zarówno na ziemi, jak i odsłoniętych relikwach w trumnach. Porównanie ze sobą wyników

Ryc. 10. Jeden z krucyfiksów, trzymany w dłoniach zmarłego (fot. A. Wojciechowska)

Fig. 10. One of the crucifixes, held in the hands of the deceased (photo by A. Wojciechowska)

analiz palinologicznych prób pobranych z klepiska i pochówków pozwoli na wyodrębnienie roślin, które znalazły się przypadkiem w trumnie od tych złożonych intencjonalnie.

Dodatkowo pobrane zostały próby z drewnianych krzyży, które stanowiły wyposażenie grobowe w części pochówków pijarów (Ryc. 10). W krypcie zlokalizowanej w nawie zachodniej, w części północnej, zachował się także fragment drewnianej deski stanowiącej szalunek

z czasu budowy stropu (Ryc. 11). Niestety liczba zachowanych przyrostów rocznych na desce nie pozwala na wykonanie datowania dendrochronologicznego. Do przygotowania próby drewna, która może zostać zakwalifikowana do datowania tą metodą, wymagane jest minimum 50 przyrostów rocznych, dla drewna dębowego potrzeba ich 30 (Ważny 2001, 24).

▪ PODSUMOWANIE

Łącznie, spośród 123 trumien znajdujących się w trzech badanych kryptach, pobrano 358 prób botanicznych. Znaczna większość prób zostanie poddana analizie szczątków makroskopowych przez naukowców z Uniwersytetu Gdańskiego, z kolei próby palinologiczne i drewna będą analizowane przez badaczy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

W celu pobrania prób botanicznych musiała zostać otwarta każda trumna, tak więc pozwalało to na dokładne zaobserwowanie, w jakim stopniu z mumifikowane ciała zmarłych, ich ubrania i inne artefakty ulegają degradacji. Całkowite zatrzymanie tego procesu jest niezwykle trudne, a najczęściej wręcz niemożliwe. Jednak dzięki pracom porządkowym i dezynfekcji krypt udało się znacznie spowolnić ten proces. Przy ocenie stopnia zniszczenia pochówków w kryptach posiłkowano się

Ryc. 11. Widok na wnękę północną w krypcie w nawie zachodniej. Strzałką został zaznaczony fragment drewnianego szalowania krypty (fot. D. Grupa)

Fig. 11. View of the northern niche in the crypt in the western nave. The arrow marks a fragment of the wooden formwork of the crypt (photo by D. Grupa)

Ryc. 12. Zestawienie fotografii jednego z pochówków w krypcie pod prezbiterium kościoła w Szczuczynie: (A) zdjęcie wykonane w 2012 roku (fot. A. Wojciechowska); (B) zdjęcie wykonane w 2020 roku (fot. J. Michalik)

Fig. 12. Comparison of photographs of one of the burials in the crypt under the chancel of the church in Szczuczyn: (A) photo taken in 2012 (photo by A. Wojciechowska); (B) photo taken in 2020 (photo by J. Michalik)

zdjęciami i opisami wykonanymi podczas pierwszego sezonu badawczego w 2012 roku, czyli sprzed 8 lat (Ryc. 12).

Dzięki przygotowanym próbom botanicznym i współpracy między naukowcami z Torunia i Gdańska możliwe będzie dokonanie analizy taksonów gatunkowych roślin, jakie były stosowane w obrzędku pogrzebowym w kryptach kościoła w Szczuczynie.

Takie badania wbrew pozorom są dość nowatorskim rozwiązaniem, gdyż analizy botaniczne często są pomijane podczas badań archeologicznych cmentarzy przykościelnych i krypt, co objawia się niewielką liczbą pobieranych prób i rzadkością wykonywania analiz botanicznych. Aspekty botaniczne są pomijane kosztem dobrze opracowanej tzw. pompy funebris, czyli charakterystycznej dla ziem polskich ceremonii pogrzebowej ukształtowanej w epoce późnego średniowiecza i nowożytnej. Było to przedstawienie teatralne, które miało stanowić ostateczne pożegnanie zmarłego. Zachowane są liczne źródła pisane oraz archeologiczne mówiące o złożoności oraz bogactwie tego typu ceremonii (Chrościcki 1974; Grupa 2005, 28–35; Grupa *et al.* 2015, 21–33), jednak brakuje szczegółowych informacji odnoszących się do stosowanych roślin w obrzędku oraz o samym drewnie, które stosowane było do produkcji trumien. Odpowiedzią na ten problem są badania archeobotaniczne, które stanowią ważny element prac na wszystkich funeralnych stanowiskach archeologicznych. Takie badania miały miejsce podczas badań archeologicznych krypt i kościołów między innymi na Jasnej Górze w Częstochowie, Warszawie, Przemyślu, Lublinie i Końskowoli (Galera *et al.* 2013; Pińska *et al.* 2015, 267–324, Jarosińska *et al.* 2019).

Dzięki zastosowaniu metod laboratoryjnych, między innymi do analizy palinologicznej i szczątków makroskopowych roślin, możliwe będzie przygotowanie kolekcji porównawczych oraz zestawienie gatunków drewna użytego do wyrobu trumien i mieszanek ziół znajdujących się wokół ciała zmarłego oraz w poduszce i materacu. Stanowiąc to będzie ważne spojrzenie na kulturę funeralną przez pryzmat archeobotaniczny i paleoekologiczny. Dokonana już identyfikacja niektórych materiałów z pochówków (odzież letnia, zimowa) wraz ze źródłowym potwierdzeniem pory roku, w której nastąpił zgon w porównaniu z wynikami badań archeobotanicznych może także potwierdzić lub zaprzeczyć faktowi wykorzystywania roślin sezonowych. W przyszłości może stanowić podstawę do klasyfikacji oraz być może dokładniejszego datowania pochówku przez wzgląd na obecność roślin sezonowych, które można było złożyć tylko o określonej porze roku. Ważną kwestią będzie próba odpowiedzi, jakie dokładnie funkcje pełniły poszczególne rośliny w obrzędku pogrzebowym – czy służyły one do maskowania nieprzyjemnych zapachów przy rozkładzie ciała zmarłego, czy tylko do dekoracji lub wypełnienia materaca i poduszki. Czy też porównanie ułożenia ziół i kwiatów w trumnach, jako cech kultury duchowej, które mogły spajać lokalną społeczność pod postacią tradycji lub niepisanych zasad.

Połączenie metodyki badawczej nauk przyrodniczych oraz archeologicznych pozwoliło na interdyscyplinarny charakter badań oraz na współpracę z różnymi ośrodkami badawczymi.

Bibliografia

- Bazewicz J. M. 1907. *Atlas geograficzny ilustrowany Królestwa Polskiego na podstawie najnowszych źródeł*. Warszawa: Wydawnictwo J. M. Bazewicza.
- Dudziński T., Grupa M., Grupa D., Krajewska M., Majorek M., Nowak M., Nowak S., Przymorska-Sztuczka M., Wojciechowska A. 2015. *Tajemnice szczuczyńskich krypt 3*. Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Dudziński T., Grupa M., Majorek M. 2013. *Sprawozdanie z prac porządkowo-inwentaryzacyjnych w kryptach pod prezbiterium kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie (przedsiónek krypty wschodniej)* (niepublikowane sprawozdanie w archiwum WKZ w Białymstoku. Delegatura w Łomży).
- Dudziński T., Grupa M., Nowosad W. 2017. *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Pochówki Pijarów 4*. Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Dudziński T., Krajewska M., Grupa M. 2013. Krypty kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie źródłem do badań historycznych. W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 9–20.
- Galera H., Jurkiewicz E., Sudnik-Wójcikowska B. 2013. Kwiaty i zioła na ostatnią drogę. W: J. Golonka (red.), *Tajemnice Bazyliki Jasnogórskiej. Studium do dziejów*. Częstochowa: Paulinianum, 181–224.
- Grupa M. 2012. Pochówki w krypcie kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie jako źródło do lokalnych badań kostiumologicznych. W: T. Dudziński (red.), *Pozaaarchiwalne materiały źródłowe do dziejów powiatu szczuczyńskiego w XIX wieku, materiały z konferencji popularno-naukowej, Grajewo, 14 IV 2012 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 109–125.
- Grupa M., Grupa D. 2013. Wstążki, wstążeczki z krypt kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie 1. W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 1–52.
- Grupa M., Grupa D., Kozłowski T., Krajewska M., Majorek M., Nowak M., Nowak S., Przymorska-Sztuczka M., Wojciechowska A., Dudziński T. 2014. *Tajemnice szczuczyńskich krypt 2*. Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Grupa M., Majorek M. 2012. *Sprawozdanie z prac porządkowo-inwentaryzacyjnych w dwóch kryptach (wschodniej i zachodniej) pod prezbiterium kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie* (niepublikowane sprawozdanie w archiwum WKZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży).
- Grupa M., Majorek M., Dudziński T. 2014. *Sprawozdanie z prac porządkowo-inwentaryzacyjnych w kryptach pod prezbiterium kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie* (niepublikowane sprawozdanie w archiwum WKZ w Białymstoku, Delegatura w Łomży).
- Grupa M., Wojciechowska A., Dudziński T. 2013. W czym do trumny – żupany, kontusze, dezabilki i inne ubiory pochowanych w szczuczyńskich kryptach. W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 99–108.
- Kozłowski T., Krajewska M. 2013. Mumifikacja ciała ludzkiego – wstępne wyniki badań antropologicznych pochówków w kryptach kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie. W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 83–98.
- Majorek M., Grupa D. 2013. Malowane czy objane – oznaka mody czy potrzeby na przykładzie trumien z krypt kościoła w Szczuczynie (cz. 1). W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 69–81.
- Majorek M. 2019. *Drewniane trumny z krypt kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie jako źródło do badań nad nowożytną obrzędowością pogrzebową*. Toruń (niepublikowana praca doktorska w archiwum Katedry Średniowiecza i Czasów Nowożytnych, Instytut Archeologii UMK w Toruniu).
- Nowak M., Przymorska-Sztuczka M. 2013. Szkaplerze szczuczyńskie. W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 53–67.
- Nowak M., Wojciechowska A. 2013. Architektura krypt w Szczuczynie. W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 21–30.
- Pińska K., Sady A., Drązkowska A. 2015. Archeobotanika. W: A. Drązkowska (red.), *Kultura funeralna elit I Rzeczypospolitej w XVI–XVIII wieku na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Próba analizy interdyscyplinarnej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 267–324.
- Przymorska-Sztuczka M., Majorek M. 2013. Kobiectwo odkryte podczas badań archeologicznych krypt kościoła p.w. Imienia NMP w Szczuczynie (cz. 1). W: M. Grupa, T. Dudziński (red.), *Tajemnice szczuczyńskich krypt. Materiały z konferencji naukowej Szczuczyn – 21 IX 2013 r.* Grajewo: Towarzystwo Przyjaciół 9 PSK, 31–40.
- Ważny T. 2001. *Dendrochronologia obiektów zabytkowych w Polsce*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.

Summary

Jakub Michalik

Archaeological research in the church of the Name of the Blessed Virgin Mary in Szczuczyn – season 2020

The works carried out so far in the Church of the Name of the Blessed Virgin Mary in Szczuczyn in 2013-2018 were aimed at arranging and inventorying the burials in the crypts under the chancel and the western nave. In February 2020, further interdisciplinary research was carried out. The main aim was to obtain botanical samples from the coffins and the crypts. The research covered all three previously discovered crypts - two large ones with vestibules located under the chancel of the church and a smaller one, T-shaped located under the western nave of the temple.

Due to the nature of the work, it was decided to use standardised labelling and description of the collected botanical samples. Each coffin was “divided” into specific “zones” in which different types of micro- or macro-debris were expected. Each sample number corresponded to the “zone” from which they were taken. The effect of using such a labelling system was to facilitate the segregation of botanical samples. However, the selection of collection places depended on the decision of the person collecting the samples. These decisions were based not

only on the size of the coffin, but also on the situation inside. Especially when the burial structure was disturbed, caused by numerous lootings and acts of vandalism in the crypts.

It should be noted that botanical sampling required the opening of each coffin in the crypts. This allowed a close observation of the degree of mummification of the bodies of the deceased, their clothes and other degradable artefacts. It is extremely difficult, if not impossible, to stop this process completely. However, thanks to on-site conservation and crypt disinfection, the process has been significantly slowed down.

Archaeological research allowed to collect 358 botanical samples from 123 coffins located in three crypts. The vast majority of the samples will be analysed at the University of Gdańsk, while palynological and wood samples will be studied at the Institute of Archaeology of the Nicolaus Copernicus University in Toruń. Thanks to the application of laboratory methods, e.g. for palynological analysis and the analysis of macroscopic remains of plants, the result will be a comparative collection and a list of species of wood used for the production of coffins and herbal mixtures found around the body of the deceased, in the pillow and mattress. This will provide an important insight into the funeral culture from the archaeobotanical and palaeoecological perspective.

■